

Színházi szemle.

A budapesti színházi élet utóbbi hat hetét, az évad legjobb idejét, hazai szerzők darabjai dominálták. Ez a magában véve nagyon örvendetes jelenség azonban jókorát veszít értékéből, mihelyt a bemutatott daraboknak nemesak mennyiségét, hanem minőségét is tekintetbe vesszük.

Közülük egyedül Zilahy Lajos műve, a *Zenebohócok* irodalmi jelentőségű. E fiatal szerző újabb drámáiróink között az első sorban áll. Amellett, hogy a színpadot kitűnően ismeri, mindig van komolyabb mondanivalója is. Nagy tanultsága és lélekábrázolásbeli biztossága is olyan kvalitások, amelyek mai irodalmi viszonyaink között nem túlságosan gyakoriak.

Legújabb darabjából, a Nemzeti Színházban előadott *Zenebohócok*-ból mutatványt elsőnek a *Napkelet* hozott. Tárgyát és meséjét ismertetni tehát felesleges. Azóta az ország első színházának közönsége is mellette döntött, nagy sikerhez juttatván ezt az érdekes és eredeti próbálkozást.

A darab mondanivalója kapcsolatban van azzal a közepes sikerrel, amellyel a Vígszínház közönsége a szerzőnek tavalyi, bizony nagyobb hatást érdemelt darabját, a *Csillagokat* fogadta. E mélyebb problémákat érintő és sötétebb tónusú darab a háborúutáni közönségnek biedermeieres izléséhez nem igen talált. Az író hát úgy látta, hogy a mai drámaköltőnek meg kell alkudnia ezzel az erőteljesebb emóciókat visszautasító közönséggel és rikítóbb hatásokat váró ösztönének is engedményeket kell tennie.

A könnyek árván bujdokolnak.
Vad tréfa kell az új pokolnak,

Ez az irodalmi élmény adott életemnek a *Zenebohócok*nak. Benne a művésznek önmagát koncessziókba törő, s a közönség alacsonyabb guszttusát szolgáló kénytelen kompromisszum jut kifejezésre. E gon-

dolat valóban ügyesen és sok érzéssel kap a darabban formát. S bár e főtémával a mellette futó szerelmi történet nem tud szerves egységbe forrni, a darab jelességei miatt ennek a kétfelé hasadó mesének szerkezetbeli fogyatkozása nem igen jut a közönség tudomására. Az egész annyi ötlettel, olyan melegséggel, s a színpadnak olyan tökéletes ismeretével van megírva (különösen a második felvonás virtuóz), hogy a kompozíció lazasága alig rontja a hatást.

Az előadás elsőrangú. Az öreg muzsikusz szerepét Rózsashegyi játszotta. E művésznők a magyar színpadnak ma első humoristája. Senki sem tudja színészeink közül a meghatót a derülttel úgy vegyíteni, a könnyeken áttörő mosolyt, vagy a mosolynak könnybe fordulását olyan egyszerű eszközökkel, olyan megkapóan kifejezni, mint ő. A vígszomorkásnak, — hogy Arany szavaival éljünk — „melyben játszi *nedv* - (humor) nevetet s olykor szívre hat”, ennek ma Rózsashegyi a legkülönb színpadi mestere.

A leány szerepében Bajor Gizi különösen azokkal a jeleneteivel kapott meg, amelyekben szabadjára engedte a szívét. A második felvonásbeli éneket mély érzelmességgel játszotta meg, s különösen kiemelésre méltó az a jelenete, amikor elhatározza, hogy az artista-társaság igazgatójának erkölestelen ajánlatát elfogadja, s amikor apjának tudtára adja, hogy az igazgatóval elmegy autózni. Abban a „kétfelé véső” hangban, amellyel ezt közli, egész lelki küzdelme benne reszelt.

A tornatanárt a színház fiatal tagja, Forgács Antal játszotta. Meglepett intelligenciájával és fiatal színésztől olyan szokatlan művészi mértéktartásával.

A másik hazai darab Lengyel Menyhértnek a Belvárosi Színházban bemutatott *Máriája*. Lengyel Menyhértet eddig mint jó színpadi

mesterembert ismertük. Most azonban az író ügylátszik azt akarta megmutatni, hogy tud ő másképen is, és lemondva a színpadi hatásról, valami magvasabbat, nagyobbat és főképen egyszerűbbet akart. Le akarta mintázni a lipótvárosi Nórákról a megértetlen asszonyt, s a házasság együttélésnek egyik mélyebb problémáját akarta színdarabba gyúrni. Kísérlete mindenképen balul ütött ki. Először is a témát magát nagyon sután fogta meg: az ő asszonya jelentéktelen senki, a férj pedig minden tudományos képessége mellett is ostoba, szóval a mondanivaló egyáltalában nem tud tipikus jelentőséget kapni, hanem megmarad egészen jelentőség nélküli szinguláris esetnek. Ami pedig a darab formáját illeti, ez is egészen szerencsétlen. Amikor a színi hatások ügyes értője puritánabban egyszerű akart lenni, érdektelenné és gyilkosan unalmassá vált. A szerző ügylátszik nem ismeri tehetsége határait, s azon túl merészkedve, elfelejtette a böles latin mondást: Ne sutor ultra crepidam! A legügyesebb suszter se akarjon láb-tűművész lenni!

A nagy garral hirdetett, a dobtróbitával bevonult *Riviera*, Molnár Ferencnek a Renaissance-színházban bemutatott darabja is végtelenül fagyos fogadtatásban részesült. A közönség ezúttal biztos érzékkel állapította meg, hogy Molnár darabjai között eddig ez a leggyöngébb, s a valaha olyan népszerű szerző teljes dekadenciáját mutatja. Az első felvonás még csak ad valamit a régi Molnár Ferencnek — persze ma már megkopott — ötleteiből, s a néhol felesillanó elmés-ségek hoznak is valamelyes derüt, de a második felvonásnak siralmas együgyűsége, gyerekes erőltetettsége teljesen kiábrándító valami.

Nem is lehet ezt a darabot megmenteni semmiféle erőlködéssel. Hiába hozták színre először Bécsben (egyébként ott is megbukott!), hogy így külföldi márkával érkezvén, idegent imonáljon, hasztalan hozták ide rendezőnek Max Reinhardot, hiába mozgósították Somlayt, Makkay Margitot, Tárayt és Makláryt, — semmimésem segített! A kirakat-bábukat is hiába öltöztetik embereknek,

fakeblükben nem lüktet élet, s arcuknak egyetlen kifejezése valami kényyszeredett vigyorgás!

Legjobb alakja a darabnak, a couézimus módszerének hódoló gazdag úr. Coué híres francia orvos, aki az autözuggesztőt ajánlja gyógyító eszközkül. Ha teszem valaki lehangolt, ismételje el vagy hússzor: én most jókedvű vagyok, én most jókedvű vagyok... Úgy képzeljük, hogy Molnár Ferencnek sem ártana, ha e darab után önvigasztalásul beállana Coué követői közé, és szorgalmasan ismételgetné: Én még tudok írni, én még tudok írni...

Fodor Lászlónak, a Magyar Színházban előadott *Dr. Szabó Juci*ja az eddigi színházi évadnak legötletesebb, legelevenebb vígjátéka. Végzetes kár azonban, hogy a szerző, aki kétségtelen vígjátékírói talentum, ilyen aljas sikamlósságokig csúszik le s alakábrázolásában — bocsánat a szóért, de nincs rá jobb! — ennyire komisz. Mert egy vidéki tisztés földbirtokosasszonyt, mint a keresztfia számára holmi kis hölgyikéket felhajtó kerítő nőt bemutatni, s egy tisztés munkából élő doktorkisasszonyt erkölcsi lejtőre csúszott valakinek rajzolni, ez mégis csak több, mint amennyit a mi irodalmi állapotainknak egyébként eléggé laza esztetikai jogrendje megbírt. Elvégre minden társadalmi osztályban akadhatnak elsiklott egyéniségek, de ebben a vígjátékban mindakét említett nőnek karaktere és tette olyan magától értődő természetességgel van bemutatva, mintha szinte már tipikusak lennének. S a darab végén az a baráti, egymást megértő kézszorítás is, amit *Dr. Szabó Juci* vált ama bizonyos „kis nővel”, mintha el akarná mosni azt a morális különbséget, ami egy ilyen és amolyan fajta nő között van.

Őszintén sajnáljuk, hogy Fodor László ötletessége, ügyessége és itt-ott elevenebbre tapintó szatírája ilyen izléstelenségek szolgálatába szegődött.

Az előadás igen jó. A sok szereplő közül hadd emeljük ki Csontos Gyulát, ki egy jószívű bárgyú embert, maszkban, öltözködésben, mozgásban és beszédben szinte tökéletes komikai hatással állított elének.

A magyar szerzők bemutatott darabjai közül időrendben utoljára került színre Zsirkay János *Pongrác mester-e*. E „színpadi játék” annyira kusza, hogy szinte azt a benyomást kelti, mintha legalább három átdolgozáson ment volna keresztül, s mindegyik csak rontott volna az eredeti szövegen. A gáncs azonban elsősorban nem a szerzőt illeti, hanem a színházat, mely előadta. Elvégre Zsirkay Jánosnak nincs a szépirodalomban olyan súlyú neve, hogy önmagáért volna felelős. Felelős érte az a színház (főképpen ha az a színház a Nemzeti Színház), amely ilyen formában színpadra merete hozni. Az egész eset egyébként annyira érthetetlen, hogy kínosan töprengünk: vajjon kit vagy mit akar vele a színház vezetősége kompromittálni?

A bemutatott külföldi darabok közül megbeszélésre legérdemesebb két olasz munka.

Az egyik az újabban olyan nagyhírű Pirandellónak a Vígszínház színpadán előadott drámai játéka. *A Hat szerep keres egy szerzőt*. Ez a különös színpadi mű az írói alkotás lélektanába akar bevilágítani: a költő képzeletében felbukkanó, de még határozott körvonalakat nem nyert témának történetét foganásától egészen addig a pontig kíséri, amikor már a színpadi lehetőségekkel, a színpadnak külön követelményeivel, s az eredeti élményt gyakran brutálisan más formába szorító kényszerűségeivel küzködik.

A darab rövid tartalma ez: Egy színházi próba alkalmával hat különös alak, kikkel valami szörnyű élmény esett meg, beállít a színpadra és az igazgatótól s a színészekről azt kívánják, hogy ne az épen próbált darabot, hanem az ő történetüket játsszák el. Hosszú vonakodás után az igazgató megengedi, hogy mutassák be hát a maguk életének ama megrendítő epizódját. Minden jelenetük után azonban a maga színészeivel nyomban eljátszatja a látott eseményt. A „szerepek” azonban sehogyan sincsenek színpadi tükrözésükkel megelégedve, hiszen ők ezt másképpen élték át, ők ezt meghamisításnak érzik. Igen ám! csak hogy az igazgató meg a színpadi hatás külön jogait hangoztatja, s ezenfelül még a színészeknek is megvan-

nak a maguk szempontjai. S az egész darab voltaképpen harc a szerepek (értsd: író) s a színház között, annyira, hogy néha úgy érezzük, mintha a *Faust* első prologusának vitatkozása a költő, bohóc és igazgató között kapna színpadi formát.

A gondolat eredetisége, s a kivitelében sokszor megnyilatkozó mélység valóban megérteti azt a nagy hirt, amelyet a darab egész Európában keltett. Baj azonban, hogy a színházi publikum legnagyobb része számára a darab igazi jelentősége nehezen fogható föl, s inkább csak különösségével, mint súlyosabb tartalmával gyakorol hatást. S az írónak a komikust és tragikust gyakran túlzóan és keresetten keverő módora sem segíti elő a darab könnyebb érthetőségét. Már pedig a dráma, ez a tömegekre ható, tömegeket megmozgató műfaj, gyorsabban appercipiálható, világosabb koncepciót követel.

A Vígszínház előadása egyformán érvényre juttatta a darab komikus és borzalmas elemeit. Egy árnyalattal is gyöngébb színpadi interpretáció-végzetes lehetett volna a sikerre.

Rajnai, Szerémy és Sarkadi teljesen megoldották azt a színpadilag olyan nehéz feladatot, hogy önmagukat játsszák anélkül, hogy valami erőszakolt karrikaturába tévedtek volna. Góth az igazgató szerepében igen mulatságos volt, de néhol a kelleténél ugra-bugrálóbb mozgásával a *Csereberét* juttatta eszünkbe. A „szerepek” között elsőrangút nyújtott Lukács Pál. Már megjelenése is megdöbbentő volt: sápadt szakállas arc, amelyen állandóan valami borzasztó szorongás, valami mélységes fájdalom ül. S játéka ezt az alaptónust akkor is éreztette, amikor a második felvonásban a csábító léhaságát játszotta meg: a mosoly alatt ekkor is ott lappangott valami abból a végtelen szomorúságból. A lány „szerep” Gombaszögi Frida kezében volt. Minden jelenetét jól fogta fel és jól játszotta meg, de sajnos ehhez a szerephez okvetlenül szükséges frissesség már nincs meg benne. Alakja is inkább asszonyok ábrázolására teszi alkalmasabbá. Bizony kár neki színészi hírnevét ilyen szerepekkel öregbíteni. — A többi szereplő is nagy biztossággal és fe-

gyelmezettséggel illeszkedett az együttesbe.

A második olasz darabot, De Stefaninak *Messinai vargáját* a Kamaraszínház mutatta be. E mű kusza és sok helyütt nagyon egyenetlen hatású, de a problema-felvetésben mutatkozó merészség és a színpadi dialektikának kitüno tudása — több újságkritikában hangzatosított ellenkező vélemény ellenére is — igenis indokoltá tették bemutatását.

A darab főgondolata az olasz fascizmus indító elve: a túlságosan gyöngye törvényes hatalom kezéből a büntetés, a rendesinálás jogát és kötelességét előbb-utóbb az alattvalók ragadják ki. A törvénynek és az egyéni akciónak ez a szembeállítása a fejedelem és a varga második felvonásbeli párbeszédében, a darabnak ebben az eszmei centrumában, nagy erővel jut kifejezésre. E jelenet szinte iskolai példája lehetne annak, hogy miképpen kell elméleti vitatkozást színpadilag értékessé és akciótól feszülővé tenni.

A darab végzetes baja azonban ott van, hogy ez a gondolat e jelenetnek vége felé, s még inkább az utolsó felvonásban másfelé siklik, s így határozottságából és világosságából sokat veszít. S ettől a kuszaságtól a darab meseszövege sem mentes: a főtémára epizódok nőnek rá és fölösleges és bántó bonyolultságot okoznak ott, ahová pedig egyszerűség kellene.

A főszerepet, a vargát, Palágyi Lajos játszotta. Az igazságszeretet végletessége, szinte fanatikus bevülete teljesen érvényre jutott alakításában. A részletekben is sok finom és átgondolt vonása volt; színészi *egyénisége* azonban sokat nyerne, ha mesterének, Pethes Imrének hatása alól jobban emancipálni tudná magát. Pethes kétségtelenül egyike volt az utóbbi évtizedek legkülönb magyar művészeinek, s hogy színészeink tanultak tőle, az csak örvedetes, de ennyire — néha még szinte a hangsínben is — követni őt, talán mégis több az elégnél. Nem hisszük, hogy Palágyi ne tudna önállóbb lenni, hiszen többi szerepeiben nem éreztük ezt a hatást ennyire uralodónak.

A fejedelem szerepét Uray Tivadar nagyon érzelmesen interpretálta.

A színház új tagja, Tökés Anna, azonban nem tudta tehetségét annyira érvényre juttatni, mint amennyire az elmúlt esztendő folyamán a Renaissance-ban és a Vigaszínházban.

Sok évi pihentetés után a Nemzeti Színház ismét műsorába illesztette Shakespeare egyik legsúlyosabb tragédiáját, a *Macbethet*. Az előadás Hevesi Sándornak az utóbbi években annyira bevált rendezői elvei szerint ment végbe. A sok színpadi kép összevonások és színetek nélkül vágtatva követi egymást. A dekorációk természetesen stilizáltak, egyfelől mert a gyors színváltozások csak így lehetségesek, másfelől meg, mert a Shakespeare-i darabok szelleméhez is jobban illenek így. A darab benyomása így egységes, s a tragikus hatás is a történet rohanó menete miatt markolóbb is.

A rendezésnek e kitüno állapot mellett azonban egy-két olyan hiba bujt meg, aminőket a múlt évekbeli Shakespeare-előadásokban nem igen láttunk. Először is több „húzás” történt a darabon, mint kívánatos lett volna. Nem a Lady Macduff meggyilkolásának kihagyását fájlatjuk, ez igenis indokolt, hanem egyéb szép és kifejező dolgok elmaradását. Hogy csak egyet említsünk: miért kellett Macbeth végső csatára való készülődéséből az annyira jellemző öltözködési részt olyan nagyon megkurtítani, mikor ez amellett, hogy lélektanilag találó, még színészi is nagyon kiaknázható? Továbbá: a darab dekorációinak stilizált tónusából mért kellett az angliai jelenetben azzal a naturalisztikusan megfestett erdőháttérrel annyira kiugrani? (Különbben is nem erdő kell ide, hanem kert.) Miért kellett a végső csatajelenetek egyikét vak-sötétben játszani, miért voltak a szellemjelenések olyan fantáziánélküli, s végül hogyan lehetett Macbethet és Macduffot a végső párviadalra a várudvarba behozni?

Ami a szöveget illeti, Szász Károlynak néhol valóban reformra szoruló fordítását nem mindig szerencsével változtatták meg. Valószínű azonban, hogy a sokszor esetlen mondatok miatt nem a rendező tolla, hanem szereplő színészeinknek a szöveggel szemben való máskor is tapasztalt tiszteletlensége a felelős.

Macbeth szerepére Ódry Árpád nyilván nagy elmélyedéssel készült. S ami ez alakban önmagával vívódó küzdelem, ami befelé feszülő viaskodás, azt éppen úgy érvényre juttatta akárcsak Bánkjában a „belülről dühösködő indulat”, de a hősi vonás, a zordon keménység éppen úgy hiányzott innen is, akárcsak Bánkjából a „nemes méltóság.” Hiszterikusabb és modernebb volt, mint szabad volna lennie. Most érezzük igazán, milyen nagy kár, hogy a Nemzeti Színház elveszítette Kürti Józsefet: efféle szerepekhez az ő nagyvonalúsága sokkal jobban tállát.

Lady Macbethet Hettyey Aranka hibátlanul játszotta, de inkább csak kívülről formálta meg, mintsem belülről élte át. Nagy Adorján Macduff szerepében tragikus magasságig emelkedett. Eddig is intelligens színésznek tartottuk, de ennyi erőt még nem láttunk tőle. Palágyi Banquon az egyszerű, keménykötésű katonát nagyon igaz hangokkal ábrázolta.

... Teljességgel érthetetlen, hogy e több ponton hibás, de egészében mégis nagyon érdekes előadást olyan kis közönség látogatja. Hová csökkent a múlt esztendőök Shakespeare-láza, amely egész ciklusokat tett lehetővé? Szomorú volna hinni, hogy csak divat volt ez is.

Szemlénk zártakor vesszük azt a már hónapok óta sejtett és mégis váratlanul lecsapó hírt, hogy a magyar színjátszás büszkesége, Blaha Lujza meghalt. Az ő működése olyan jelentőségteljes a magyar színjátszás és a magyar színműirodalom fejlődésében, hogy valóságos kegyeletsértés volna érdemeinek méltatását egy pár elsietett sorba beleszorítani. Kötelességünknek érezzük, hogy következő számunkban bővebben foglalkozunk vele. Most elégnek kell tartanunk, ha a fájdalom szavát hallatjuk s ha sírjára a hála koszorújának egyetlen virágszálát illesztjük.

Galamb Sándor.

Művészeti szemle.

A magyar művészetet komoly veszteség érte *Gyárfás* Jenőnek december hónapban bekövetkezett halálával. Az utóbbi időben nem igen emlegették már ezt a nevet, amely pedig

nagy ígérete volt a magyar képzőművészetnek. *Gyárfás* Jenő 1857-ben született Sepsiszentgyörgyön. Az ottani főgimnáziumban tanult, hol rajztehetségét felismerték, így állami ösztöndíjjal a fővárosba került a mintarajziskolába. 1877-ben már a müncheni akadémián találjuk, ahol előbb *Wagner Sándor*, majd *Dietz* volt a mestere. 1880-ban festette meg „*Tetemrehívás*” című képét, Arany János balladájának nyomán. Ez a műve, melyet a művész később a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajánlkozott, egycsapásra ismertté tette a nevét. Komor drámaiság nyilatkozott meg benne abszolút festői értékek mellett. E munka után *Gyárfás* a magyar képzőművészet legígéretesebb alakjai közé kezdtek számítani. De azután, sajnos, őt is utolérte annyi magyar zseni szomorú sorsa: újabb munkával nem érte el a vágyott új sikert, nem méltányoltuk kellőleg, lassanként meghasonlott magával és mint *Szinyei Merse Jernyére*, úgy húzódtott vissza szűkebb hazájába, a székelyföldre. Ott éldegélt Sepsiszentgyörgyön, még fel-felvillant talentumának szikrázása, de lángra nem kapott többé. Nagyobbrészt helyi vonatkozású arcképeket festegetett és időnkelőtte reáborult nevére a feledés fátyola. „*Gábor Áron halála*” című kései műve már csak azt bizonyította, hogy elszáradó esetében remekművek kalldódtak el... *Gyárfás* Jenő megmaradt a „*Tetemrehívás*” festőjének. Ezt a művét remekbe alkotta, ez az egy alkotása fent fogja tartani a nevét, mely a meg nem értés, a mostoha magyar gazdasági és művészeti viszonyok miatt és nem kis mértékben az annyi magyarban megmutakozó, leverő oblomovizmus miatt soha nem ragyoghatott fel teljességében, küldetéses erejében...

Az Ernst Múzeum XXXV. csoportkiállításának katalógusán stíluszerűen nyomtatta ki piros betűkkel *Rippl-Rónai József* nevét a többi kiállító művész neve fölé, mert ezen a tárlaton csakugyan e nagy mesterünk ős festőzsenije adja a vezető szöveget, az ő gazdag kifejezési skálája bűvöl el bennünket legelsősorban...

Ákár csudálatos emberlátást reveláló arcképeit, akár poétikus, halk finomságok fátylaiba burkolt táj-